

Paweł Sobik

"Polityka zagraniczna Litwy 1990-2012. Główne kierunki i uwarunkowania", Krzysztof Buchowski, Białystok 2013 : [recenzja]

Wschodnioznawstwo 8, 391-394

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Krzysztof Buchowski, *Polityka zagraniczna Litwy 1990-2012.*
Główne kierunki i uwarunkowania,
Wydawnictwo Uniwersyteckie TransHumana,
Białystok 2013, ss. 294
(Paweł Sobik)**

Stosunkowo liczne na polskim rynku wydawniczym pozycje dotyczące polityki Litwy podejmowały najczęściej bądź wątki historyczne, bądź problematykę mniejszości narodowych w tym państwie. Krzysztof Buchowski, historyk związany z Uniwersytetem w Białymstoku, znany przede wszystkim jako autor bardzo dobrze przyjętych książek nt. relacji polsko-litewskich w XIX i XX wieku¹, w swojej najnowszej książce podjął tematykę polityki zagranicznej niepodległej Republiki Litewskiej po 1990 r., która to do tej pory nie została całościowo opracowana. Publikacja jest kontynuacją serii zapoczątkowanej na Uniwersytecie w Białymstoku poświęconej politykom zagranicznym wschodnich sąsiadów Polski².

Autor podzielił pracę na pięć głównych rozdziałów poświęconych kolejnym etapom rozwoju polityki zagranicznej. Kompozycja rozdziałów zbudowana jest według podobnego klucza: najpierw omówione zostają główne wydarzenia na krajowej scenie politycznej, które warunkowały kolejne kroki litewskiej dyplomacji, następnie prezentowany jest rozwój stosunków z głównymi partnerami zagranicznymi Litwy. Kolejność omawianych państw w każdym z rozdziałów daje pewne wyobrażenie o roli tego kierunku w polityce zagranicznej Litwy w danym czasie. W początkowych rozdziałach najwięcej miejsca zajmuje analiza stosunków litewsko-rosyjskich, z czasem zaś jako pierwsze z państw omawiana jest Polska. Warto też zauważyć, że niektóre z wątków opisywane są w części pracy jako osobne podrozdziały (np. Białoruś, państwa skandynawskie), w innej części zaś jako składowe szerszych podrozdziałów.

---

¹ K. Buchowski, *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918-1940*, Białystok 1999; idem, *Panowie i żmogusy. Stosunki polsko-litewskie w międzywojennych karykaturach*, Białystok 2004; idem, *Szkice polsko-litewskie, czyli o niełatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku*, Toruń 2005; idem, *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Białystok 2006.

² E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990-2010*, Białystok 2011; idem, *Polityka zagraniczna Ukrainy*, Białystok 2012.

W rozdziale pierwszym Autor analizuje początki litewskiej polityki zagranicznej w okresie od Aktu Przywrócenia Państwa Litewskiego (11 III 1990 r.) do międzynarodowego uznania litewskiej niepodległości (późne lato 1991 r.). W istniejących warunkach geopolitycznych szereg państw wstrzymywało się z uznaniem niepodległości Litwy. Dopiero co tworzona litewska dyplomacja stanęła przed koniecznością poszukiwań wsparcia za granicą własnych wysiłków na rzecz niepodległości. Dobrze ilustruje to przykład relacji z Polską, której oficjalne władze zyczliwie przyjęły Akt 11 marca, jednak póki istniał Związek Radziecki uważający LSRR/RL za swoją część, oficjalne uznanie Litwy przez Polskę nie mogło mieć miejsca. Na tle działań polskiego rządu aktywniej wysiłki litewskie wspierali parlamentarzyści i działacze „Solidarności”.

Rozdział drugi obejmuje kolejne dwa lata (1991-1993). W okresie tym przyjęta została nowa Konstytucja, klarował się system partyjny i mechanizmy demokratyczne (przeprowadzono wybory do Sejmu RL oraz na urząd prezydenta, w obu przypadkach zwycięstwo odnieśli politycy postkomunistycznej LDDP). W polityce zagranicznej jasno wówczas unaoczniał się podział na koncepcje lansowane przez postsajudisowską prawicę (szybka integracja z Zachodem) oraz postkomunistyczną lewicę (podejście bardziej wyważone). Głównymi celami dyplomacji było sfinalizowanie rozmów z Federacją Rosyjską o ewakuacji wojsk dawnego ZSRR z terytorium Litwy oraz traktatowe uregulowanie stosunków z sąsiadami. W kończącej rozdział części Autor szczegółowo analizuje znaczenie wydarzeń ostatnich miesięcy 1993 r., w wyniku których przewartościowana została litewska polityka zagraniczna. Wobec kryzysu w Rosji i zatwierdzenia jej nowej doktryny wojennej (uznającej cały obszar ZSRR za strefę wpływów Rosji) stało się jasne, że nie mają racji bytu koncepcje neutralności Litwy, zaś gwarancje bezpieczeństwa państwu może zapewnić tylko akcesja do Unii Europejskiej i NATO. Symbolem zmiany było m.in. doprowadzenie do podpisania i ratyfikowania długo odkładanego Traktatu polsko-litewskiego i docenienie znaczenia relacji z Polską dla realizacji strategicznych celów.

Obejmujący najdłuższy horyzont czasowy (1994-2004) rozdział trzeci poświęcony jest w największej mierze staraniom Litwy o akcesję w UE i NATO, będących w tym czasie priorytetem litewskiej dyplomacji. W obliczu tzw. wojny z terroryzmem, Litwa przyjęła stanowisko proamerykańskie. Główne zasady ówczesnej polityki zagranicznej były realizowane przez kolejne zmieniającej się rządy, nie miał też istotnego wpływu na politykę zagraniczną kryzys związany z impeachmentem prezydenta R. Paksasa (wiosna 2004 r.). Finałem czynionych zabiegów było akcesja Litwy, wraz z innymi państwami regionu, do NATO (marzec 2004 r.) i Unii Europejskiej (1 V 2004 r.)³. W drodze Litwy na Zachód istotną rolę odgrywały relacje z Polską, określane wówczas mianem *strategicznego partnerstwa*.

³ W referendum akcesyjnym przeprowadzonym w maju 2003 r., 91% uczestniczących w głosowaniu opowiedziało się za wejściem do Unii Europejskiej (frekwencja – 63%).

Czwarty rozdział, omawiający okres realizacji tzw. nowej polityki zagranicznej⁴, czasowo tożsamy jest z drugą prezydencką kadencją V. Adamkusa (2004-2009). Istotą nowej polityki zagranicznej miała być aktywna polityka Litwy w regionie postradzieckim i rozszerzanie „wartości Zachodu” w oparciu o współpracę z USA. Towarzyszyły temu działania na rzecz umacniania demokracji i wsparcia społeczeństwa obywatelskiego, co miało skutkować wciągnięciem byłych części ZSRR w orbitę polityczną Zachodu (symbolem tych oczekiwań była np. „pomarańczowa rewolucja” na Ukrainie na przełomie lat 2004-2005). Ewentualne kroki Rosji miały być równoważone poparciem ze strony Stanów Zjednoczonych.

Zmiana koniunktury światowej i próby „resetu” stosunków amerykańsko-rosyjskich wymusiły zmiany w litewskiej polityce zagranicznej. Rozdział piąty (2009-2012) poświęcony jest odchodzeniu od założeń nowej polityki zagranicznej na rzecz polityki „równoważonej i pragmatycznej” (cezurami rozdziału są zwycięstwo D. Grybauskaitė w wyborach prezydenckich oraz odejście koalicji centroprawicowej po wyborach sejmowych⁵). Kluczowe zagadnienia w tym okresie koncentrują się wokół konieczności zapewnienia państwu bezpieczeństwa energetycznego. Ponadto ochłodzeniu uległy relacje z Polską, która po 2007 r. również zaczęła korygować swój stosunek do Moskwy, a w sprawach dwustronnych zaczęła aktywniej podnosić kwestię położenia polskiej mniejszości na Litwie.

Zaletą książki przygotowanej przez historyka jest bez wątpienia zwrócenie uwagi na dylematy litewskiej polityki zagranicznej, mocno zanurzonej w przeszłości. Bez odwołania się do okresu międzywojennego a następnie dwóch okupacji (zob. *Wstęp*, s. 9-21) trudno jest zrozumieć kroki podejmowane współcześnie przez dyplomację litewską. Dla przykładu, wyniesiony z historii zbiór przekonań na temat Polski silnie warunkował litewsko-polskie relacje dwustronne, zwłaszcza w ich początkowym okresie. Dość powiedzieć, że dla dużej części litewskiej klasy politycznej najważniejszym elementem negocjowanego Traktatu dwustronnego miało być potępienie przez Polskę tzw. „buntu Żeligowskiego” i przeproszenie za „okupację Wileńszczyzny” w okresie międzywojennym. Ciągłość z okresem międzywojennym w litewskiej polityce zagranicznej można również dostrzec w próbach realizacji „skandynawskiej drogi na Zachód” (szczególnie obecnej w początkowym okresie niepodległości oraz po 2009 r.), będącej echem koncepcji K. Pakštasa⁶.

⁴ Założenia nowej polityki zagranicznej zaprezentowane zostały w przemówieniu p.o. prezydenta Litwy Arturasa Paulauskasa na Uniwersytecie Wileńskim 24 V 2004 r., zob: *Laikinojo Prezidento A. Paulausko kalba Vilmniaus universitete „Naujoji Lietuvos užsienio politika”*, <http://paulauskas.president.lt/one.phtml?id=4994> (23 VI 2014).

⁵ Inne godne odnotowania wydarzenie, objęcie przez Litwę przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej, nastąpiło już po zakończeniu prac na książką.

⁶ Zob. K. Pakštās, *The Baltoscandian Confederation*, Vilnius 2005.

Kolejną silną stroną książki jest oparcie się w głównej mierze na źródłach litewskich. W wykazie bibliografii Autor skrupulatnie wymienia kolejne zapisy stenograficzne debat sejmowych, czy pokaźny zbiór publicystyki litewskiej nt. polityki zagranicznej (dzienniki i tygodniki opinii, najczęściej wykorzystywane są „Lietuvos rytas”, „Respublika” oraz „Veidas”⁷). Cennymi źródłami są ponadto pamiętniki i wspomnienia twórców i realizatorów litewskiej polityki zagranicznej oraz fachowe czasopisma podejmujące naukową refleksję nad litewską dyplomacją (np. Lithuanian Foreign Policy Review). Źródła polskie – co należy uznać za atut – najczęściej wykorzystywane są w części pracy dotyczących relacji polsko-litewskich.

Autor jest świadom, że Jego opracowanie nie wyczerpuje tematu (sam tytuł publikacji zawęża dociekania Autora do *głównych kierunków i uwarunkowań*). Skupiając się na analizie stosunków z grupą najważniejszych z punktu widzenia Wilna państw (Rosja, Polska, Białoruś, pozostałe kraje bałtyckie) oraz instytucji (NATO i UE), uzasadnione mniejsze znaczenie przypisuje innym państwom (zwłaszcza zachodnioeuropejskim czy większości poradzieckich). Brak też w książce wprowadzającego wyszczególnienia kompetencji i zadań głównych ośrodków kreujących litewską politykę zagraniczną. Należy jednak stwierdzić, że praca Krzysztofa Buchowskiego jest ważną i cenną pozycją, do której sięgać będą badacze tematyki litewskiej.

---

⁷ Wyszczególnione pozycje publicystyczne w wykazie źródeł zajmują 15 stron.